Sociolekty v různých sférách komunikace

Žaneta Dvořáková

Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, z.dvorakova@ujc.cas.cz

Na půdě Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni se ve dnech 13. a 14. května 2026 uskutečnila další konference věnovaná sociolektům, slangům a argotům a jejich užití v různých sférách komunikace. Je potěšující, že i nadále přetrvává tradice těchto tematických setkání, která v Plzni započala v roce 1977. Zároveň již jedenáctý ročník dokládá, že se jedná o problematiku stále aktuální.

Konferenci zahájila svým příspěvkem *Vrstvení strukturních a nestrukturních jazykových útvarů* Marie Čechová. Zamýšlela se v něm nad problematikou postavení sociolektů a upozornila na skutečnost, že čeština spisovná, obecná i nářeční a sociolekty nejsou v komunikaci izolované, ale vzájemně se prolínají a ovlivňují, a to dokonce i v rámci jedné promluvy, jak ilustrovala mimo jiné na příkladech výroků z Rehabilitačního ústavu v Kladrubech (zde se užívají slangismy jako např. *indivindy* ‚individuální cvičení', *francky* ‚francouzské hole', *vítání občánků* ‚vstupní pohovor'). V dalším příspěvku analyzovala Jana Hoffmannová zastoupení výrazů se stylistickým kvalifikátorem *slang* a *profesní mluva* v novém *Akademickém slovníku současné češtiny*. Dospěla přitom k závěru, že nejvíce těchto výrazů je zastoupeno z oblasti sportu (např. *hlavička* ‚míč odražený hlavou', *gólovka* ‚šance vstřelit gól', *čtvrtkař* ‚závodník v běhu na 400 metrů'). Následná živá diskuse se týkala především toho, proč tomu tak je, jednoznačnou odpověď na to však nemáme. Milan Hrdlička poté přenesl posluchače do Jižní Ameriky a představil problematiku češtiny v Paraguay, kde však bohužel čeština postupně zaniká, neboť její mluvčí mají málo příležitostí k tomu ji aktivně užívat, proto upadá její znalost. Přejímky a redukce přibližují podobu češtiny jako jazyka zděděného místnímu jazyku majoritnímu, což se projevuje na rovině zvukové (*máminka*), morfologické (*jedu do Asunción*)

i syntaktické (*rozumět něco*). M. Hrdlička se též zamýšlel nad vhodností termínů krajanská či přistěhovalecká čeština a zděděný jazyk. Dva následující příspěvky zůstaly u problematiky mluvy národnostních menšin, oba se věnovaly rusínštině na Slovensku. Zdenka Citriaková se zabývala komunikačními situacemi, kdy mluvčí přepíná mezi slovenštinou a rusínštinou, a Michal Pavlič představil současnou rusínskou literaturu a to, jak je v ní jazyk přímo tematizován a reflektován. Ukázali přitom, jak přepínání mezi jazyky souvisí s prestiží, skupinovou identitou v menšinovém jazykovém prostředí i s mezigeneračními rozdíly. Zkušenost ze Slovenska by jistě byla využitelná i u nás při hodnocení komunikace příslušníků národnostních menšin.

Druhý konferenční blok obsahoval čtyři příspěvky. V prvním z nich se Jana Vaňková a Růžena Písková zaměřily na jazykové prostředky s persvazivní funkcí užívané v elektronickém marketingu. Svůj výklad ilustrovaly ukázkami videí zkoumaných influencerek. Výrazná v nich byla frekvence prostředků se stylovým příznakem expresivity a emocionality, dále zdrobněliny a přejímky z angličtiny (např. „No a já jsem úplně ready na pohodičku u stromečku."), časté byly různé výzvy (rady, doporučení, prosby). Erika Hessová ve svém příspěvku ukázala specifický svět tří beauty vlogerů na kanálu YouTube. V jejich promluvách se dynamicky prolíná odborná kosmetická terminologie se sociolektismy, typická je též vysoká míra expresivity a užívání anglicismů (např. „já nepotřebuju prostě mít každý lip gloss jako plumpující, ale at the end of the day je to tak promované"). Jazykovou krajinou a výskytem sociolektismů ve veřejných nápisech se zabýval Andrzej Charciarek. Přestože bychom takové výrazy ve veřejné komunikaci spíše nečekali, přesvědčil nás o opaku (např. cedule na dveřích, které je nutné si otevřít čipem: „Pípněte si."). V diskusi se poté řešilo, zda některé výrazy lze ještě považovat za sociolektismy či nikoli (např. *velín*). Jiří Hasil se zamýšlel nad vhodností užívání sociolektismů (např. *životko* ‚životní pojištění') v reklamních textech a v komunikaci bank, pojišťoven a univerzit, včetně neoficiálních názvů těchto institucí (např. *Spořka*, *Komerčka*). Přiklonil se pak k závěru, že by mělo být takových výrazů užíváno spíše výjimečně a s rozmyslem.

Poslední blok prvního dne konference se věnoval profesní mluvě v různých oborech. Protože se konference konala v Plzni, samozřejmě nemohlo chybět pivo a pivovarnictví. Martina Spěváčková a Marie Šubrtová představily pivovarnický slang (např. *keg*, ‚sud' > *kegárna*). Příspěvek přitom vycházel z materiálu shromážděného pro diplomovou práci M. Šubrtové *Sociolekt v pivovarském prostředí*. Zuzana Popovičová Sedláčová se zabývala užíváním eponym v mluvě slovenských zdravotníků, jedná se přitom o část lexika pro připravovaný slovník profesionalismů. Zaměřila se na termíny odvozené ze jmen osob, které se většinou užívají pro označení zdravotnických pomůcek, dále chorob a syndromů i léčebných prostupů a metod, např. *Bellova obrna* nazvaná podle skotského anatoma Charlese Bella se v sociolektu nazývá *bell*. Poslední příspěvek pronesla Helena Chýlová, která se věnovala mluvě kosmetických specialistů, v níž se užívá odborná terminologie i eufemismy (např. *pleť je unavená* znamená ‚vypadá špatně') a prvky marketingového diskurzu. Zajímavým postřehem bylo i zjištění, že kosmetičky

většinou pracují samy, proto nemají moc příležitost užívat sociolekt v rámci pracovní skupiny. I tento příspěvek vyvolal živou diskusi především o sběru dat.

Na odpoledne si organizátoři pro zájemce připravili exkurzi do Pivovarského muzea. Následoval společenský večer v budově fakulty, při němž pokračovaly diskuse v neformální a přátelské atmosféře.

Druhý den akce pokračovala opět třemi tematickými bloky. V prvním z nich vystoupila Žaneta Dvořáková, která vůbec poprvé představila sociolekt užívaný židovskými vězni v Terezíně v letech 1941–1945. Analogicky k užívanému německému termínu Lagersprache, který označuje mluvu v koncentračních táborech, nazvala terezínský sociolekt jako Ghettosprache. Chystaným výstupem jejího výzkumu bude v budoucnu terezínský slovník. V následujícím příspěvku ukázala Marta Šimečková a Filip Kubeček užívání hantecu v různých uměleckých a komunikačních sférách (např. původní i překladová literatura, hudba, reklama apod.). Vedle komunikační funkce pak u hantecu upozornili i na jeho funkci integrační (vytváření regionální identity) a stylizační, kdy hantec funguje též jako nástroj popularizace, ale i komercionalizace. Dva poslední příspěvky analyzovaly mluvu kriminalistů. Lucie Radková a Jarmila Mádrová se zabývaly užíváním profesní mluvy kriminalistů v detektivním seriálu *Stíny v mlze*. Sociolektismy přitom zkoumaly v širším rámci komunikačních strategií, které různé postavy volí. Sociolektismy byly častější v promluvách „zlého" policisty Martina, zatímco „hodná" Magda se jim spíše vyhýbala a usilovala v komunikaci s veřejností o neutrální jazyk. Vedle profesní mluvy kriminalistů (např. *napráskat* ‚udat') v seriálu zaznívá i mluva narkomanů (např. *smažka* ‚narkoman', *matroš* ‚droga'). Zatímco tento příspěvek se věnoval fikci, Miroslav Vondráček se v následujícím příspěvku zaměřil na reálnou kryptickou mluvu vyšetřovatelů v kauze zavražděného Františka Mrázka. Okrajově zmínil též přezdívky jednotlivých aktérů, např. Miloš Zeman – *Mlha* a *Becherovka*, Stanislav Gros – *Ofina*, *Mladej* a *Kudrnáč*, Václav Klaus – *Profesor*, *Prófa*, *Venoušek* a *Véna*.

Druhý blok se věnoval školnímu slangu. Jitka Bieleň srovnávala studentský slang český a polský. Konstatovala, že mluva mladých je v současnosti mnohem více ovlivněna sociálními sítěmi než prostředím školy. Zajímavé byly i přezdívky dávané učitelům, většinou motivované příjmeními, které shromáždila (např. Voráčová > *Vory*, Procházka > *Prochyč*, Zajíc > *Hase*). Vladimíra Pánková představila slohové práce, které vznikly po rozboru humoristické prózy Jaroslava Žáčka *Študáci a kantoři*. V zadání byli žáci požádáni, aby styl této prózy napodobili, ale použili přitom svůj současný školní slang. Z pokusu vyplynulo i to, že žáci měli problém porozumět původnímu Žáčkovu textu a jeho komice, proto byla nutná nejprve jeho analýza, než mohli přistoupit k vlastnímu psaní. Příspěvek Radky Holanové a Marka Bajgera s názvem *Od datla k tryhardovi – studentský slang mezi řečovou realitou a literární stylizací* se zaměřil na některé aktuálně oblíbené výrazy mezi žáky jako např. *67*, které nemá v pravém slova smyslu význam, slouží pouze jako spouštěč reakce (opakování výrazu doprovázené gestem rukou). Patrik Mitter se bohužel nemohl zúčastnit konference osobně, ale jeho referát o tom, jak vysokoškolští studenti učitelství vnímají možnosti užívání a tvoření přechýlených

a nepřechýlených příjmení, představil J. Hasil. Přestože autor nebyl přítomen, vyvolal jeho příspěvek diskusi a polemiku, a to především kvůli zvoleným příkladům příjmení, z nichž některá cizího původu zakončená např. na *-i* není v češtině nutné přechylovat.

V posledním bloku nakonec zazněly pouze tři příspěvky z původně plánovaných pěti, z toho první byl on-line. Joanna Korbut se zabývala neologismy v českých sportovních slanzích. Projevuje se v nich hravost i různé kulturní aluze, např. *Forest Gump* je ‚nejrychlejší hráč na hřišti', *husité* jsou ve fotbalovém slangu ‚bojovníci setrvávající na dně tabulky, kteří porazili mužstvo z čela tabulky' a *spalovač mrtvol* je ve fotbale ‚hráč, který má spoustu šancí, ale nepromění žádnou' apod. Andrej Artemov se věnoval apelativům zakončeným na *-oš* (např. *kámoš*, *matroš*, *origoš*), která jsou expresivní. Zařazení některých výrazů (např. *langoš*, které je přejímkou z maďarštiny) do této skupiny je však dle mého soudu poněkud sporné. Na závěr konference nechyběla zvířátka. Jitka Málková představila mnohdy velmi hravá a nápaditá jména koček z útulků (např. podle barvy *Latté*, *Medovníček*, *Demi Moure*). Pro správnou interpretaci některých jmen je přitom třeba znát i osud kočky (např. *Foxík* byl nalezen v areálu firmy Foxconn HK).

Setkání přineslo velmi mnoho zajímavých a kvalitně zpracovaných příspěvků, které rozproudily živou diskusi a jistě nám daly mnoho námětů k přemýšlení a k dalšímu zkoumání. Pro mě osobně jako pro onomastičku byly zajímavé především zmínky o propriální složce sociolektů, byť byly spíše ojedinělé (viz některé příklady uvedené výše), neboť s výjimkou příspěvku J. Málkové nebyla vlastní jména hlavním předmětem prezentovaných výzkumů. Výstupem z konference by měl být stejně jako v minulých letech sborník. Nezbývá nám než se těšit znovu na viděnou (doufejme) v roce 2029.